

Separatismul în spațiul post-sovietic, între seceră și ciocan

Mihaela-Denisa BOBEICĂ

Abstract

This paper aims to present a comprehensive and complete analysis of the separatist movements from the ex-Soviet space, especially in the Republic of Moldova. The paper focuses on presenting both the national and international context immediately after the fall of the USSR, as well as the factors that determined the apparition of the separatist movements. Multiple causes and effects are paired and presented to expose the chronology that followed the unfolding of those historical events. The paper is split into three main topics: the Transnistrian conflict and its consequences, the Georgian conflict and its aftermath, and the ongoing conflicts between Armenia and Azerbaijan. One of the most important aspects discussed is regarding the understanding of Russia's foreign policy and how it contributed to an accumulation of tensions in the former USSR in the quest to consolidate its position of power in the region. The causes that led to the Transnistrian conflict, as well as the narrative of the situation and the current stalemate are provided. The Georgian conflict highlights the path from tensions to violence and ultimately a war between the Georgian government and Southern Ossetia, as well as the Russian invasion in 2008. The last topic approached in this paper analyses the tensions between Armenia and Azerbaijan, presenting the source of the conflict, the evolution of the tensions during the USSR and the transition towards the violent wars of the post-soviet era. The involvement of foreign countries is shown, such as the support of Turkey and Russia accordingly in the 2020 war – the strategic implications for the balance of power in the region are addressed, showcasing the consequences of the war both for Armenia and Azerbaijan, as well as for the other countries in the region. Therefore, the interest of the Russian Federation to maintain a very strong sphere of influence over the region is shown – Russia adopts an aggressive foreign policy by trying to intimidate the ex-Soviet states and to isolate those countries from western initiatives.

Keywords: separatism, USSR, ex-Soviet, conflict, tensions.

În decembrie 1991, nu mai puțin de 15 state se desprindeau în mod oficial de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, marcând prăbușirea colosului comunist din Est reprezentat de URSS și încheierea, în mod formal, a Războiului Rece. În valul de entuziasm ce caracteriza proaspăta dobândire a independenței, cetățenii acestor state priveau cu optimism la un viitor care părea luminos și prosper. Unele state au parcurs cu succes acest drum: Estonia, Letonia, Lituania, spre exemplu, sunt prezentate drept exemplu de integrare

europăeană și euroatlantică. Scutul baltic a făcut importante progrese economice și militare în ultimele trei decenii, lăsând în urmă trecutul aflat în umbra secerii și ciocanului moscovite.

Nu toate statele succesoare defunctei URSS au avut un traseu la fel de luminos. Imediat după 1991, în state precum Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Armenia au început să apară conflicte determinate de apariția unor mișcări separatiste, susținute – voalat sau nu – de Federația Rusă. Printr-o stratagemă de tip *divide et impera*, începea cruciada rusă de a atrage statele ex-sovietice în propria sferă de influență. Anumiți experți au opinat chiar că strategia geopolitică a Rusiei începea să semene, din ce în ce mai mult, cu doctrina Monroe.¹

Aceste conflicte separatiste extrem de sângeroase și dure au dus la moartea a mai bine de 196 000 de persoane, fără a include pogromurile și violența interetnică.² Unele dintre aceste conflicte se află încă în situații incerte, fără a se fi încheiat vreun tratat de pace care să pună capăt violențelor. Astfel, un număr de foste state sovietice sunt suverane asupra întreg teritoriului național doar *de jure*, existând teritorii aflate sub control al grupărilor separatiste. În aceste zone, rebelii au înființat în unele cazuri inclusiv instituții asemănătoare cu cele ale statelor de care încearcă să se desprindă: spre exemplu, Transnistria a pus bazele unui Parlament în orașul declarat capitală, Tiraspol. Aceste state nu pot miza nici până azi pe recunoașterea internațională: Organizația Națiunilor Unite consideră Transnistria parte a Republicii Moldova.

Conflictul din Transnistria

În a doua jumătate a anilor '80 ai secolului trecut, *perestroika* lui Gorbaciov era în plin avânt – o încercare ambițioasă, dar incompletă de democratizare, care a lăsat loc manifestării naționalismului exclusivist. O astfel de problemă spinoasă s-a ridicat în Republica Moldova, unde introducerea obligativității alfabetului latin a generat numeroase proteste din partea rusofililor. Miezul geografic al acestei dispute a fost reprezentat de Transnistria, o regiune populată urban majoritar de ruși și ucrainieni. Diferențele de politică s-au făcut simțite în cadrul alegerilor locale din 1990, când separatiștii au obținut importante scoruri în Tiraspol, Râbnița și Tighina. Orașele i-au susținut pe separatiști, dar mediul rural – dominat de moldoveni – s-a opus fervent mișcării separatiste.

În acest șir rapid de evenimente s-a făcut remarcat și un alt mobil al mișcării secesioniste din Transnistria – dacă nomenclaturiștii moldoveni de la Chișinău urmăreau să preia industria sovietică din Republică, nomenclaturiștii ruși și

¹ William Safire, "On Language – The Near Abroad". *The New York Times* (22 May 1994).

² Hahn, Gordon M. *Ukraine over the edge – Russia, the West and the New Cold War* (McFarland: Jefferson, 2018) > 98.

ucraineni din zona Transnistriei (care aveau același obiectiv) nu vedeau cu ochi buni măsurile luate de fruntașii republicani de partid.³ Astfel, se distinge un raționament nu doar economic, ci și de interes personal al nomenclaturii.

În acest context, este important de amintit confesiunea domnului Mircea Snegur, primul Președinte al Republicii Moldova și Președinte al Sovietului Suprem al RSSM la acea vreme. Acesta menționează că, într-o întâlnire la Moscova din 1990, Gorbaciov îl șantaja să păstreze Moldova în granițele URSS. În cazul în care refuza semnarea noului Tratat al Uniunii, Snegur era amenințat că *va avea și republica transnistreană, și cea găguză pe teritoriul lui*⁴. KGB, prin intermediul directorilor de uzine sovietice, a organizat greve și proteste orientate împotriva RSSM și pro-separatiste. Acest tip de abordare este specifică serviciilor de informații rusești în încercarea de a răsturna guverne tentate să privească spre Occident în loc să se lase atrase în sfera de influență a Federației Ruse.

La 2 septembrie 1990, era proclamată Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Transnistreană, iar la 25 august anul următor, sovietul suprem al RSSMT adopta declarația de independență a noii republici cu numele de Republica Moldovenească Nistreană. Două zile mai târziu, Parlamentul de la Chișinău adoptă Declarația de Independență a Republicii Moldova, în cadrul căreia erau menționate și raioanele aflate în stânga Nistrului. Cu toate acestea, la 1 decembrie 1991, populația din Transnistria vota independența zonei și își alegea primul președinte.⁵

Astfel începe un conflict care continuă și astăzi sub forma unui *război înghețat*. Tensiunile dintre cele două părți, de-a dreapta și stânga Nistrului, riscă să escaladeze, mai ales pentru că la Tiraspol se afla unul dintre cele mai importante depozite de armament sovietic din Europa.⁶ Primele ciocniri dintre forțele de ordine moldovenești și separatiștii (acum organizați în formațiuni paramilitare și miliție) au avut loc pe podul de la Dubăsari, în zilele de 1-2 noiembrie 1990, acesta fiind considerat punctul de începere al conflictului deschis dintre poliția și armata moldovenească și formațiunile separatiste înarmate. Conflictul avea să se acutizeze odată cu intrarea Moldovei în Organizația Națiunilor Unite în anul 1992. Recunoșterea internațională a independenței

³ Victoria Bucătaru, Dumitru Mânzărari, *Soluționarea conflictului transnistrean la cel de-al 25-lea an de impas: cauze, obstacole și soluții posibile*, pg. 4 (APE: Chișinău, 2018).

⁴ Victoria Bucătaru, Dumitru Mânzărari, *Soluționarea conflictului transnistrean la cel de-al 25-lea an de impas: cauze, obstacole și soluții posibile*, pg. 5 (APE: Chișinău, 2018).

⁵ Ion Costăș, *Transnistria 1990-1992: Cronica unui război "nedeclarat"*, pg. 165 (RAO: București, 2012).

⁶ Institutul Ovidiu Șincai, *Transnistria, Evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare*, pg. 3 (Institutul Ovidiu Șincai: București, 2005).

și implicit a granițelor Republicii Moldova – care includ Transnistria – l-au determinat pe președintele moldovean Mircea Snegur să autorizeze o intervenție militară împotriva separatiștilor transnistreni, în încercarea de a aduce teritoriul din stânga Nistrului sub control republican. Din martie și până în iulie 1992, vor avea loc numeroase schimburi de focuri și acțiuni violente care au dus la moartea a sute de civili și oameni din forțele de ordine ale ambelor tabere. În acest context tumultuos, se întâlnesc de urgență la Helsinki miniștrii de externe ai Moldovei, Ucrainei, României și Rusiei în cadrul unei reuniuni OSCE. Scopul acestei întâlniri era de a ajunge la o variantă de încetare a focului și soluționarea, pe cale pașnică, a conflictului. Soluția de compromis a fost semnarea între Mircea Snegur și Boris Elțân a unui acord de pace, care prevedea crearea unei zone demilitarizate de 10 km pe fiecare mal al Nistrului și desemnarea unei Comisii Comune de Control cu misiunea de a monitoriza punerea în practică a acordului. Același acord prevedea stabilirea unor forțe de menținerea a păcii mixte, rusești, moldovenești și transnistrene.⁷

Aspectul securitar este primul și cel mai important, necesitând o poziție hotărâtă. Astfel, se consolidează întrucâtva prezența rusă în această zonă și se afirmă o anumită independență din partea autorităților din Tiraspol. Republica Moldova încearcă o diplomatie rezonabilă, deschisă pentru compromis, propunând inclusiv federalizarea (conform planului Primakov) și acordarea Transnistriei unui statut special. În ciuda unei aparente apropieri, Tiraspolul se retrage subit de la masa negocierilor, pretextând că propunerile transnistrene nu sunt ascultate. Discuțiile se vor debloca cu un an mai târziu, în 1998, moldovenii schimbând tactica și anume preferând să se axeze pe anumite direcții strategice (securitate, apărare, vamă, etc.) în loc de a trata, în bloc, revenirea Transnistriei în administrarea de la Chișinău. Flexibilitatea republicanilor moldoveni este interpretată drept slăbiciune de către separatiști, aceștia exagerând solicitările în speranța că Republica Moldova va renunța la negocieri.

Odată cu venirea la putere a lui Voronin în 2001, au fost semnate o serie de acorduri care garantau libertăți fundamentale pe ambele maluri ale Nistrului, puneau bazele armonizării legislative și deschideau accesul investițiilor străine.⁸ Planul se baza pe persuasiune și urmărea aceeași linie de *convingere prin concesie* – oferind diverse concesii Tiraspolului, aceștia aveau să renunțe la pretențiile separatiste. Strategia nu a funcționat, prin urmare, Chișinăul ia hotărârea dras-

⁷ Michael Emerson, Marius Vahl, *Moldova and the Transnistrian Conflict in Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery*, pg. 20 (Academia Press: Gent, 2004).

⁸ Igor Boțan, *Reglementarea transnistreană: o soluție europeană*, pg. 23 (ADEPT: Chișinău, 2009).

tică de a institui o blocadă vamală prin retragerea ștampilei vamale, care va adânci conflictul înghețat. O altă manifestare a acestei politici de forță a avut loc în 2004, când autoritățile din stânga Nistrului au închis șase școli în care se folosea limba română și alfabetul latin. Chișinăul a reacționat printr-o blocadă economică care, din păcate, nu și-a atins scopul datorită lipsei de cooperare din partea guvernului Ucrainei.

În acest context, Republica Moldova apelează la ajutor diplomatic internațional. Voronin va semna Planul de Acțiuni UE-Republica Moldova, ceea ce va duce la o implicare a Uniunii Europene în rezolvarea conflictului cu Transnistria. Un pas important a fost făcut în momentul delegării de către UE a unui Reprezentant Special în Republica Moldova, dovadă palpabilă a dorinței de implicare a UE în rezolvarea acestui conflict.⁹ De abia în 2018 se va vedea o lumină la capătul tunelului, în condițiile în care, la 22 iunie 2018, Adunarea Generală a Națiunilor Unite aproba proiectul Republicii Moldova privind *Retragerea completă și necondiționată de pe teritoriul Republicii Moldova*, cu 64 voturi pentru, 15 împotriva și 83 abțineri. Președintele Republicii Moldova de la momentul adoptării rezoluției, Igor Dodon, a mimat doar încercarea de a pune în aplicare rezoluția ONU. O solicitare ulterioară a venit din partea noului Președinte, Maia Sandu, solicitare de care președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, a luat act fără entuziasm. Numind forțele rusești *pacifatoare*, acesta declară că armata rusă din regiune nu va fi retrasă decât în momentul în care va considera că *va exista un dialog decent între Transnistria și cealaltă parte a Moldovei*.¹⁰

Întrebarea care se impune în urma acestei declarații este *cine determină când acest dialog este stabilit?* Într-o manieră subtilă, liderul de la Kremlin anunță că are un anumit grad de control pe care îl exercită asupra regiunii Transnistria. Este modul Federației Ruse de a atrage Moldova în sfera sa de influență, prin menținerea unei prezențe fizice în Transnistria și utilizarea acestei prezențe ca pârghie în negocierea și diplomația dintre cele două state. Motivele sunt evidente: o Moldovă pro-rusă ar reprezenta un avantaj nesperat în securitatea Rusiei, care ar putea astfel prinde la mijloc Ucraina și ar avea o zonă de supraveghere chiar pe flancul estic al NATO.¹¹

⁹ Council Joint Action 2005/265/CFSP of 23 March 2005 appointing a Special Representative of the European Union for Moldova, 2005.

¹⁰ Putin, despre cererea de retragere a trupelor rusești din Transnistria: Maia Sandu este președinte al Republicii Moldova, dar este și cetățeană a României, nu a spus nimic nou – G4Media.ro, 17 decembrie 2020. Disponibil la <https://www.g4media.ro/putin-despre-cererea-de-retragere-a-trupelor-rusesti-din-transnistria-maia-sandu-este-presedinte-al-republicii-moldova-dar-este-si-cetateana-a-romaniei-nu-a-spus-nimic-nou.html> (accesat: 16 februarie 2021).

¹¹ Victoria Bucătaru, Dumitru Mânzărari, *Soluționarea conflictului transnistrean la cel de-al 25-lea an de impas: cauze, obstacole și soluții posibile*, pg. 9 (APE: Chișinău, 2018).

Ceea ce inițial a părut o disensiune între două administrații desprinse din același colos – URSS – s-a transformat repede într-o luptă separatistă acerbă, în care Republica Moldova încearcă să își mențină întreg teritoriul național sub propriul guvern, în timp ce autoritățile de la Tiraspol, susținute militar și economic de Rusia (fără de care s-ar prăbuși), încearcă să se afirme ca stat independent în umbra Federației Ruse. Conflictul înghețat, menținut timp de 30 ani, nu pare să își întrezărească sfârșitul.

Conflictul din Georgia

Originea tensiunilor dintre Georgia și Osetia poate fi urmărită cel puțin până în anul 1918, odată cu declararea independenței Georgiei imediat după Revoluția bolșevică din 1917. Sub control menshevik, Georgia suprimă extrem de dur o revoltă țărănească aflată în desfășurare în Osetia de Sud, ulterior refuzând să acorde autonomie regiunii. Doi ani mai târziu, Armata Roșie anexa Georgia, transformând-o într-un soviet parte a URSS, creând o autoritate administrativă autonomă pentru regiunea Osetia de Sud.

Disensiunile separatiste propriu-zise au început spre sfârșitul anilor 1980, când Osetia de Sud a solicitat ridicarea la rangul de republică sovietică autonomă. După ce solicitarea a fost respinsă, forțe georgiene au asediat Tskhinvali, capitala Osetiei, în noiembrie 1989. Un an mai târziu, Osetia își declara suveranitatea, boicotând alegerile parlamentare din Georgia prin organizarea propriilor alegeri. Evenimentele au luat o turnură dramatică în momentul în care Parlamentul Osetiei de Sud a declarat public dorința de a se separa de Georgia și unirea cu Osetia de Nord, care se afla în granițele Federației Ruse.¹²

Primele conflicte militare dintre forțele din Georgia și cele din Osetia de Sud au avut loc în 1991 și 1992. În mijlocul tensiunilor crescânde, Georgia înaintază spre Tskhinvali, localitate pe care o și ocupă. Orașul era centrul principal de comandă al separatiștilor și capitala autodeclarată a Osetiei de Sud, ale cărei forțe erau sprijinite de foste unități militare sovietice aflate acum sub comandă rusă. Peste 23 000 de georgieni care locuiau în Osetia au părăsit regiunea în mare grabă, de teama conflictelor armate, care au continuat neîntrerupt până la semnarea acordului de încetare a ostilităților de la Soci, din iunie 1992. Chiar dacă violențele au fost oprite, problema independenței Osetiei nu fusese soluționată – singura măsură semnificativă care fusese luată a fost aceea de a crea o Comisie Comună de Control formată din reprezentanți ai Georgiei, respectiv Osetiei și a unei forțe de menținere a păcii compusă din trupe

¹² International Crisis Group: *Georgia: Avoiding War in South Ossetia / Report No. 159*, 2004. Disponibil la <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia/georgia-avoiding-war-south-ossetia> (accesat: 20 februarie 2021).

rusești, georgiene și din Osetia. Această regiune era în continuare guvernată de separatiști, în timp ce autoritățile centrale de la Tbilisi încearcă să recâștige administrarea zonei.

În 1996, Lyudvig Chibirov este ales primul președinte al Osetiei de Sud, fiind un exemplu în ceea ce privește autoritatea pe care autoritățile de la Tskhinvali încercau să o proiecteze. În perioada imediat următoare, au existat dialoguri cu președintele Georgiei, Eduard Shevardnadze, pe diferite teme: dezvoltarea economică, protecția civilă în zona de conflict și nu în ultimul rând, găsirea unei soluții politice de rezolvare a conflictului în detrimentul celei militare.¹³ Chiar dacă dialogul s-a dovedit a fi în mare parte neproductiv, s-a observat un liber schimb comercial între Georgia și Osetia de Sud, în timp ce activități ilegale precum contrabanda de arme, traficul de droguri și carne vie începea să se dezvolte din cauza prezenței zonei de conflict. Cu toate acestea, nu au existat confruntări militare între cele două administrații în această perioadă.

O serie de noi tensiuni au apărut odată cu decizia președintelui Georgiei ales în 2004, Mikhaïl Saakașvili, de a readuce Osetia rebelă sub control republican. Pe 7 iulie 2004, un convoi rusesc este interceptat de forțele de ordine republicane. A doua zi, nu mai puțin de 50 de soldați georgieni sunt dezarmați și luați prizonieri de miliția Osetiei de Sud. Pe 11 iulie 2004, președintele Saakashvili spune un adevăr nerostit: *această criză nu este o problemă între Georgia și Osetia. Este o problemă între Georgia și Rusia.*¹⁴

Lucru care a putut fi observat în modul în care conflictul a escaladat. După ce Georgia a început să își orienteze politica externă spre o apropiere de Occident, relațiile diplomatice cu Rusia s-au deteriorat treptat, Federația Rusă văzându-și interesele geostrategice din zonă amenințate. În aprilie 2008, autoritățile de la Kremlin au anunțat că vor stabili contacte oficiale cu autoritățile separatiste, acest gest fiind picătura care a umplut paharul în conflictul înghețat dintre Georgia și Osetia de Sud. Pe 7 august 2008, trupe separatiste au început să atace sate din Georgia – răspunsul armatei georgiene a fost foarte prompt, mobilizând armata și înconjurând în doar câteva ore capitala Osetiei, Tskhinvali. Sub pretextul menținerii păcii și a protejării civililor ruși din zonă, Federația Rusă a lansat un atac de anvergură, utilizând forțe terestre, navale și aeriene. Autoritățile ruse au acuzat Georgia de *agresiune împotriva*

¹³ Alexander Besant, „Georgian Foreign Policy. Interview with Ambassador Irakli Alasania” (*Yale Journal of International Affairs*: New Haven, 2008).

¹⁴ Saakashvili: *Russia to blame for South Ossetia Crisis*, EurasiaNet, 2004. Disponibil la <https://eurasianet.org/saakashvili-russia-to-blame-for-south-ossetia-crisis> (accesat: 21 februarie 2021).

Osetiei de Sud în încercarea de a motiva implicarea militară.¹⁵ Colonelul american Ralph Peters a opinat că o astfel de mobilizare din partea Rusiei nu putea fi spontană, deoarece trecerea de trupe prin munții Caucaz trebuia planificată *în detaliu*, acest fapt indicând premeditarea Rusiei în atacul asupra Georgiei.¹⁶ După ce au opus o rezistență acerbă înaintării rusești, trupele Georgiei au fost nevoite să se retragă – la 9 august, numărul soldaților Federației Ruse în regiune depășind deja întreaga armată georgiană.

Președintele francez Nicolas Sarkozy a intermediat un armistițiu între cele două părți, ce avea să intre în vigoare pe 12 august la orele 15.00. Cu toate acestea, Rusia nu a respectat termenii înțelegerii, continuând acțiunea militară. În aceeași zi, armata rusă bombarda orașul Gori (fiind uciși, printre mulți alții, și reporterul olandez Stan Storimans), inclusiv spitalul militar din oraș a fost lovit de o rachetă. Rușii au continuat să înainteze până au ajuns la mai puțin de 40 km de capitala Georgiei, Tbilisi, nefiind intimidați nici măcar de prezența în capitală a Secretarului de Stat al Statelor Unite, Condoleezza Rice. Anatoli Kruliov, comandantul Armatei a 58-a rusă, urma să se îndrepte și să captureze Tbilisi – statul major l-a contactat și i-a contramandat ordinul.

Rușii au mobilizat și forțele din problematica Abhazia, o altă autoproclemată republică independentă din Georgia, pentru a deschide un al doilea front împotriva georgienilor. Primele focuri au fost trase de artileria abhază pe 9 august, deschizând drumul ofensivei de pe 12 august în Kodori Gorge. Cu o zi în urmă, Federația Rusă începuse consolidarea acestui front secundar, avansând până în localitatea georgiană Senaki și ocupând o bază militară.

Pe 18 august, președintele Medvedev anunța retragerea trupelor rusești de pe teritoriul Georgiei. Abia cu o lună mai târziu, pe 13 septembrie, forțele Federației Ruse au fost retrase și din vestul Georgiei. Abhazia și Osetia de Sud au rămas sub ocupație militară rusească, existând și astăzi baze militare care să *asigure securitatea acestor teritorii în fața agresiunii Georgiei*.¹⁷

Războiul a arătat, încă odată, că Rusia nu ezită în momentul în care are posibilitatea de a-și extinde sfera de influență. Alinierea pro-occidentală a Georgiei a reprezentat pentru autoritățile de la Moscova o amenințare pentru secu-

¹⁵ Peter Roudik, *Russian Federation: Legals Aspects of War in Georgia*, Librăria Congresului American, Articol disponibil la <https://www.loc.gov/law/help/legal-aspects-of-war/russia-legal-aspects-of-war.pdf> (accesat: 21 februarie 2021).

¹⁶ Ralph Peters, *RUSSIA GOES ROGUE*, New York Post, 12 august 2008. Disponibil la <https://nypost.com/2008/08/12/russia-goes-rogue/> (accesat: 21 februarie 2021).

¹⁷ Luke Harding, „Russian troops to stay in Abkhazia and South Ossetia”, *The Guardian*, 9 September 2008. Disponibil la <https://www.theguardian.com/world/2008/sep/09/georgia.russia> (accesat: 22 februarie 2021).

ritatea acestei zone de influență. Dacă Georgia ar fi reușit aderarea la NATO, țările occidentale ar fi avut o zonă de control suplimentară asupra Mării Negre și o frontieră directă cu Rusia pe flancul estic. Aceste considerente strategice nu puteau fi neglijate de Moscova, astfel încurajând și susținând orice mișcare care putea destabiliza Georgia. Separatismul Osetiei și Abhaziei a fost, astfel, parte integrantă a strategiei de securitate a Rusiei.

Armenia și Azerbaidjan

Conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan este unul foarte vechi, iar rănila lăsa-te de zeci de ani de tensiuni și ciocniri militare sunt deosebit de adânci. Odată cu Revoluția bolșevică din Rusia din 1917, mai multe state și-au declarat independența față de Rusia, iar câteva state din Caucaz au decis formarea unei Republici Federative Transcaucaziene. Acest stat a existat doar pentru puțin timp, dezintegrându-se ulterior în mai multe state independente, printre care s-au numărat Armenia și Azerbaidjan. Ambele și-au anunțat declarația de independență în aceeași zi, 28 mai 1918. Tensiunile au apărut odată cu definirea teritoriului fiecărui stat: atât Armenia, cât și Azerbaidjan urmăreau să înglobeze aceleași teritorii în structura națională proprie. Aceste disensiuni s-au transformat rapid în războiul armeano-azer (1918-1920). Violențele au continuat până la sovietizarea celor două state, în cursul anului 1920 – dar integrarea în cadrul uriașei URSS nu a atenuat disensiunile. Dimpotrivă, o împărțire teritorială realizată de Ioseph Stalin a adâncit problema, plasând regiunea populată în proporție de 94% de armeni Nagorno-Karabah (sau Artsakh, așa cum este numită de armeni) sub controlul Azerbaidjanului. Deși nicio parte nu a fost mulțumită de această secționare, problema a fost lăsată să mocnească timp de zeci de ani, neexistând opoziție deschisă între cele două regiuni. Excepție au făcut o serie de proteste din 1948, respectiv 1965, din Armenia, dar care au fost imediat mușamalizate de autorități pentru a nu lăsa tensiunile etnice să escaladeze.¹⁸

În 1988, situația era pe cale să explodeze. În urma unui referendum lipsit de incidente, armenii din Nagorno-Karabah au decis să se desprindă de Azerbaidjan și să se unească cu Armenia, în ciuda opoziției și tentativei de boicot din partea azerilor din regiune. Pe măsură ce colapsul URSS se apropia, tensiunile și violențele dintre azeri și armeni în această zonă creșteau, degenerând ulterior în primul război Nagorno-Karabah, în 1992. Primul atac de dimensiuni ample a fost reprezentat de capturarea satelor Malibəyli, Karadagly and Agdaban, secționând accesul Armeniei, care era legată de Karabakh doar prin coridorul

¹⁸ Laycock, Joanne: *Belongings: People and Possessions in the Armenian Repatriations 1945-49*, p. 24 (Sheffield Hallam University Research Archive: Sheffield, 2017).

muntos Lachin. A urmat ofensiva azeră în iunie 1992, o operațiune de trei zile lansată din nordul provinciei Nagorno-Karabah, soldată cu capturarea unei zone importante ca întindere în regiunea Shahumian. Având în vedere originea atacului și modul în care a fost desfășurat, guvernul Armeniei a amenințat că va interveni puternic în sprijinul separatiștilor din Nagorno-Karabah.¹⁹ La acest moment deja se declarase stare de asediu în toată regiunea și se decretase mobilizarea tuturor bărbaților între 18 și 40 de ani apti de serviciu militar, reușind să recruteze într-un timp record peste 15 000 de soldați.²⁰

Iranul a încercat să medieze conflictul, aducându-i la masa negocierilor atât pe președintele azer Mammadov cât și pe președintele armean Ter-Petrosian în Teheran, pentru discuții bilaterale de încercare a rezolvării conflictului. În ciuda unui început bun, negocierile au fost întrerupte brutal când doar câteva zile mai târziu trupele Armeniei capturau orașul Shusha. Conflictul dintre cele două state a fost inclusiv pe agenda summitului de la Helsinki, dar nici aici nu s-a putut găsi o soluție eficientă. Pe măsură ce ofensiva azeră continua, Nagorno-Karabah a luat decizia de a se organiza cu administrare proprie, investind un guvern care să asigure stabilitatea regiunii pe durata desfășurării conflictului. În fruntea acestui organism politic se afla Robert Kocharyan.

După o iarnă în care conflictul a stagnat pentru a economisi resurse atât de prețioase pe plan intern, Azerbaidjanul a deschis ofensiva, încercând să preia regiunea Martuni, dar fără succes. Într-o contraofensivă rapidă, Armenia a atacat din două direcții, reușind să cucerească raionul Kalbajar – o unitate administrativ-teritorială aflată în nord-vestul regiunii Nagorno-Karabah. Luptele au continuat pentru încă un an, timp în care Armenia – dotată cu important armament sovietic – a reușit să captureze șapte districte azere și să își instituie controlul asupra întregii enclave Nagorno-Karabah. În acest moment, se semnează protocolul de la Bishkek, intermediat de ruși, care specifică o încetare a focului între armeni și azeri. Era documentul care avea să pună capăt primului război asupra provinciei și urma să înghețe conflictul, fără a rezolva tensiunile crescânde din regiune.

Au urmat numeroase tensiuni de graniță și conflicte în perioada 1994-2020, fără a escalada însă într-un nou război. Au rămas semnificative momentele din 2008, odată cu protestele ce au avut loc imediat după alegerile din Armenia, când autoritățile armene au acuzat Azerbaidjanul că încearcă să profite de ten-

¹⁹ Carey Goldberg, *Azerbaijan Troops Launch Karabakh Offensive Conflict*, *The LA Times*, 14 June 1992. Disponibil la <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-06-14-mn-907-story.html> (accesat: 23 februarie 2021).

²⁰ Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*, p. 58 (NYU Press: New York, 2003).

siunile interne pentru a recâștiga control în regiunea Nagorno-Karabah. Au urmat evenimentele din 2010, când o divizie armată a Azerbaidjanului a deschis focul asupra trupelor de securitate ale Karabah-ului, rezultând în trei morți și un rănit. Incidente asemănătoare au urmat și în perioada 2011-2014, culminând cu doborârea de către forțele azere a unui elicopter aflat în dotarea trupelor din Karabakh. Tensiunile și răfuielile pe graniță, în ciuda faptului că nu au degenerat într-un război propriu-zis, au dus la moartea a numeroși soldați și la un număr semnificativ de răniți.

Tensiunile crescânde au explodat din nou în 2020, odată cu decizia guvernului armean de a da orașului Shusha – oraș cu importantă semnificație culturalo-istorică atât pentru Azerbaidjan, cât și pentru Armenia – o autoritate administrativă mai mare în cadrul Armeniei. Mii de azeri au ieșit în stradă pentru a cere un nou război împotriva Armeniei din această cauză, iar Turcia a declarat că în cazul unui război, va susține în mod necondiționat partea azeră.²¹ Zorii unui nou război se vedeau la orizont.

Luptele au început pe 27 septembrie 2020, trupele azere înaintând puternic în zona Nagorno-Karabah. Armenii, alături de forțele din separatista regiune Karabah, au fost nevoiți să se retragă. Cu toate acestea, au reușit să hărțuiască forțele de înaintare cu rachete anti-tanc, artilerie și rachete sol-sol, reușind să reducă mobilitatea forțelor blindate azere. S-a făcut remarcată utilizarea de drone de către Azerbaidjan în distrugerea de poziții strategice armene, dar și în misiuni de recunoaștere pentru identificarea infrastructurii critice și căilor de aprovizionare și logistică adițională, astfel încât o ofensivă să lovească aceste puncte care, odată distruse, duceau la izolarea armatei armene. Aceasta a fost și principala tactică utilizată de azeri: atacau aceste obiective deosebit de importante, izolând armata Armeniei de întăririle care le puteau veni în ajutor și apoi atacau într-o ofensivă scurtă, dar puternică. Tactica destabiliza pozițiile și organizarea armenilor, care se retrăgeau treptat, pe măsură ce azerii atacau din nou și din nou, în baza aceleiași tactici.²² Armenii reușeau în schimb să mențină cu succes apărarea zonei de sud a regiunii, unde războiul s-a transformat timp de trei zile într-un război de poziții, în timp ce în nord au reușit să recupere temporar din teritoriu. Contraofensiva a fost stopată de un atac masiv de dro-

²¹ Zia Weise, „The Armenia-Azerbaijan conflict”, *Politico*, 28 September 2020. Disponibil la <https://www.politico.eu/article/the-nagorno-karabakh-conflict-explained-armenia-azerbaidjan/> (accesat: 23 februarie 2021).

²² Gustav Gressel, *Military lessons from Nagorno-Karabakh: reason for Europe to worry*, European Council on Foreign Relations, 24 November 2020. Disponibil la <https://ecfr.eu/article/military-lessons-from-nagorno-karabakh-reason-for-europe-to-worry/> (accesat: 23 februarie 2021).

ne, care a destabilizat forțele blindate armene, cruciale în ofensivă. În cea de-a șaptea zi de lupte, Corpurile de Armată 1, 2 și 3 azere, acum întărite cu regiamente de rezerviști, au început o înaintare extrem de dificilă în nordul deosebit de muntos. Datorită condițiilor geografice, strategii Azerbaidjanului au decis schimbarea tacticii, împingând ofensiva în sudul mai puțin populat și cu un relief de câmpie, propice înaintării de trupe. Printre primele orașe care au căzut în mâinile azerilor se numără Jabrayil și Fuzuli. În ciuda anunțării unei încetări a focului la îndemnul Moscovei, discuțiile s-au terminat abrupt în momentul în care Azerbaidjanul a decis să își continue ofensiva, capturând Khoda și înaintând spre coridorul Lachin. Cu deosebite eforturi, armenii au reușit să încetinească armata azeră la doar 25 km de coridorul Lachin pe 26 octombrie 2020. Lovitura finală a venit odată cu capturarea orașului de importanță strategică Shusha pe 9 noiembrie 2020.

Văzându-se depășită militar și cu o situație în teren care nu se arăta să evolueze în favoarea ei, Armenia s-a văzut nevoită să revină la masa negocierilor pe o poziție inferioară. A fost semnat un acord de încetare a focului între Aliyev, președintele Azerbaidjanului, și Pashinyan, prim-ministrul Armeniei. Acordul a fost mediat de Vladimir Putin și semnat la Moscova. În baza acordului, avea să se facă schimb de prizonieri între cele două părți și de asemenea Armenia era obligată acum să își retragă toate trupele din zona Nagorno-Karabakh până la 1 decembrie 2020. Un cotingent de 2 000 de soldați ruși, sub comanda generalului Muradov, se stabilea pe o perioadă de minim 5 ani în această zonă ca forță de menținere a păcii.

Consecințele pentru politica internă a Armeniei au fost dure. Imediat ce publicul armen a aflat de semnarea acordului de la Moscova, masive proteste au avut loc în capitala Erevan împotriva lui Pashinyan, acesta fiind considerat un trădător pentru acceptarea termenilor considerați umilitori de către populație.²³ Mai mulți înalți demnitari și-au dat demisia în perioada imediat următoare. Pe de altă parte, în Azerbaidjan semnarea acordului a fost primită cu entuziasm de populație, azerii primind în baza documentului importante concesiuni referitoare la Nagorno-Karabakh pe care le solicitau de mai multe decenii.²⁴

Deosebit de important de remarcat în acest conflict este implicarea strategică a doi coloși militari din regiune: Turcia și Rusia. În momentul în care forțele turce au început să facă instruirii militare și să livreze armament către Azerba-

²³ Andrew Kramer, „Facing military debacle, Armenia accepts a deal in Nagorno-Karabakh war”, *New York Times*, 10 November 2020. Disponibil la <https://www.nytimes.com/2020/11/09/world/middleeast/armenia-settlement-nagorno-karabakh-azerbaijan.html> (accesat: 23 februarie 2021).

²⁴ Idem.

idjan (preponderent musulman), iar rușii s-au raliat cu sprijin militar în spatele Armeniei (preponderent creștină), analiștii politici internaționali s-au temut de o escaladare a conflictului pe scară largă, care ar fi putut cuprinde întreaga regiune a Caucazului într-un mod asemănător cu evoluția războiului din Siria. Surprinzător, relațiile dintre cele două state au fost cordiale, chiar dacă se situau pe poziții complet diferite în ceea ce privește susținerea părților din război. În octombrie, aflat la Valdai în fața unor experți de politică internațională, Vladimir Putin îl descria pe Recep Erdogan în culori foarte calde, spunând că este *un om cu care poți face afaceri*.²⁵ Acordul de încetare a focului semnat la Moscova a reprezentat o măsură avantajosă pentru ambele părți – Rusia primea o prezență militară în Nagorno-Karabakh, în timp ce Turciei i se deschidea orizontul comercial în zona Caucazului. Tipul acesta de acord – total neobișnuit având în vedere pozițiile diametral opuse ale celor două state – a fost conceput astfel încât să tranșeze această problemă regională cât mai rapid și cât mai eficient doar între Turcia și Rusia, fără a mai implica Occidentul în negocieri. Mișcarea nu a fost văzută cu ochi buni de către aliații occidentali din NATO, de care Turcia pare să se îndepărteze din ce în ce mai mult. Astfel, se observă că și acest conflict regional reprezintă o oportunitate pentru marile puteri regionale din jur – mai ales pentru Rusia – de a-și extinde și securiza, încă odată, sfera de influență.

Concluzie

Perioada post-sovietică a reprezentat pentru statele ieșite din sfera de influență a URSS revenirea la democrație, crearea unui stat de drept, consolidarea unei piețe libere, respectarea drepturilor omului. Cu toate acestea, nu toate statele au reușit să se axeze pe aceste probleme de la bun început; în multe regiuni ex-sovietice s-au declanșat conflicte interetnice și separatiste deosebit de violente, ținute sub presiune și ascunse de autoritățile sovietice timp de zeci de ani. În momentul în care entitatea care le ținea pe toate într-un glob de sticlă s-a dizolvat, conflictul a izbucnit cu o putere nemaivăzută. De la separatiștii din Transnistria și până la complicata animozitate armeano-azeră, există anumite tensiuni generale care vor necesita zeci de ani pentru a fi aplanate și rezolvate. Rănilor războaielor sunt încă proaspete, și memoria durerii, violențelor și naționalismului nu vor trece prea curând. Tensiunile riscă oricând să depășească limitele și să conducă la un nou război – orice conflict înghețat ascunde acest pericol și, în ciuda implicării și mecanismelor internaționale, până când o soluție venită intern, către interior, nu va apărea, tensiunile acestea se vor menține la cote ridicate. Este cu atât mai periculos când o putere externă, în speță Federația Rusă, agită spiritele în aceste regiuni pentru a menține o stare generală de neliniște,

²⁵ The Economist, „Russia and Turkey – The odd couple”, *The Economist*, 27 February 2021.

în încercarea de a distra statele din această zonă să privească către Occident. Rusia trebuie să renunțe la doctrina *divide et impera* adoptată pentru securitatea externă și să își regândească implicarea la nivel regional într-un mod pașnic și orientat spre cooperare. Până atunci, statele din regiune vor trăi sub umbra secerii și ciocanului – o tristă amintire a terorii de altădată.

Rezumat

Scopul acestui articol constituie realizarea unei analize comprehensive și complete a mișcărilor separatiste din spațiul post-sovietic, cu precădere din Republica Moldova. Această comunicare se axează pe înțelegerea contextului național și internațional ulterior destrămării URSS, precum și a factorilor ce au determinat apariția acestor mișcări în primă instanță. Abordarea acestei lucrări pune în prim-plan relațiile dintre cauze și efect care au condus la aceste evenimente istorice, urmărind firul roșu al defășurării cronologice. Lucrarea este împărțită în trei teme semnificative: conflictul din Transnistria și urmările sale, conflictul din Georgia și consecințele și conflictele dintre Armenia și Azerbaidjan. Printre principalele aspecte abordate se numără înțelegerea doctrinei de influență a Federației Ruse și modul în care a contribuit la acumularea și creșterea tensiunilor în fostele state URSS, în încercarea de a-și consolida poziția de lider incontestabil în regiune. Sunt aprofundate principalele cauze care au condus la declanșarea conflictului separatist din Transnistria, precum și a evoluției cronologice și a stării actuale a acestui conflict înghețat. Conflictul din Georgia prezintă traseul de la tensiuni la violențe și apoi la conflict deschis dintre guvernul georgian și Osetia de Sud, precum și invadarea țării de către Rusia în 2008. Ultima parte a abordării noastre se referă la analiza tensiunilor dintre Armenia și Azerbaidjan, prezentând sursa conflictului, evoluția tensiunilor în perioada URSS-ului și tranziția către sângeroasele războaie din perioada post-sovietică. Este identificat și amestecul puterilor străine în acest conflict, precum și rolul susținerii Turciei, respectiv Rusiei, în războiul declanșat în 2020 – implicațiile strategice pentru balanța de putere din regiune sunt relevate, prezentând consecințele războiului atât pentru Armenia și Azerbaidjan, precum și pentru celelalte state din zonă. Se remarcă, astfel, interesul Federației Ruse de a-și menține o sferă de influență extrem de dură asupra țărilor vecine, implicându-se într-o politică externă agresivă, de intimidare a fostelor state sovietice și la izloarea acestora de inițiativele internaționale occidentale.

Cuvinte cheie: separatism, URSS, post-sovietic, conflict, tensiuni.

Mihaela-Denisa Bobeică

Universitatea „Valahia”, Târgoviște

E-mail: paradisul_femeilor@yahoo.com